

IRODALMI MÚZEUM

A PETŐFI IRODALMI MÚZEUM HÍRLEVELE

Balassi 450

Goldoni-ősbemutató

Octavio Paz-tárlat

Múzeumok éjszakája

50 éves a Petőfi Irodalmi Múzeum

2004

IV. évf. 2. szám

HÍREK	3.	oldal
KIÁLLÍTÁSOK		
„Áldott szép Julia” <i>Kiállítás Balassi Bálint születésének ötödfélszázadik évfordulóján</i>	4-5.	oldal
Megőrzött öreg hangok <i>Vezér Erzsébet válogatott interjúi</i>	5.	oldal
Ad notam: Balassi Bálint <i>Vándorkiállítás a jubileumi évben</i>	6.	oldal
A szótól a tekintetig – De la palabra a la mirada <i>Művészkönyv-kiállítás Octavio Paz születésének 90. évfordulóján</i>	7.	oldal
75 éves az Ünnepi Könyvhét <i>Jubileumi kamarakiállítás</i>	8.	oldal
MEMENTO		
„...börtönömből kopogok!” <i>Emlékest Gulyás Pál halálának hatvanadik évfordulóján</i>	9.	oldal
SZÍNHÁZ		
Krízis <i>Dokumentumjáték Kaffka Margit emlékére</i>	10.	oldal
Guruló aranypénzek <i>Carlo Goldoni-ősbemutató</i>	11.	oldal
MÚZEUMOK ÉJSZAKÁJA		
Éjszakai műszak <i>Programok Szent Iván-éjkor a Károlyi-palotában</i>	12.	oldal
Őnagysága kabaréja <i>A Kabarémúzeum legújabb gyöngyszeme</i>	12.	oldal
VISSZAPILLANTÓ		
„Vénusnak szép játéka” <i>Konferencia az erotika témájának XIX-XX. századi problémáiról</i>	13.	oldal
Búcsú bezárult kiállításunktól <i>Kozma Éva rovata</i>	14.	oldal
Balassi - interiőr	15.	oldal
INFORMÁCIÓ	16.	oldal

IRODALMI MÚZEUM

A Petőfi Irodalmi Múzeum hírlevele
ISSN 1588-2942
Kiadja a Petőfi Irodalmi Múzeum
Megjelenik negyedévente
Weboldal: www.pim.hu
Cím: 1053 Bp., Károlyi Mihály u. 16., Tel.: 317-3611, Fax: 317-1722

Felelős kiadó: Ratzky Rita
Főszerkesztő: Sulyok Bernadett, Főszerkesztő-helyettes: Unger Zsolt
Olvasószerkesztő: Thuróczy Gergely
Látványterv: Gaál Réka
Tördelés, nyomdai kivitelezés: B.EST. Nyomda
Fotó: Dobóczy Zsolt, Gál Csaba, Tausz Mihály

PETŐFI IRODALMI MÚZEUM

1053 Budapest, Károlyi Mihály utca 16.
Tel.: 317-3611, 317-3450, Fax: 317-1722
E-mail: muzeuminf@pim.hu, Weboldal: www.pim.hu
Látogatási idő: 10-től 18 óráig. Hétfő szünnap.
A **Tamási Áron Emlékszoba** hétköznap 10-18 óráig látogatható.
Kutatószolgálat a tudományos kutatók és a média számára:
Könyvtár: H-Cs: 10-16
Kézirattár: H-Cs: 9-16
Művészeti és Relikviatár: H-Cs: 10-16
Hang- és Videótár: H-Cs: 10-16

BELÉPŐJEGYEK:

Állandó kiállításainkra a belépés ingyenes.
Felnőtt: 280,-
Gyermek, nyugdíjas: 140,-
Családi: 560,- (2 felnőtt és kiskorú gyermekek)
Mindegyik múzeumba egy hétig érvényes kombinált jegyek:
Felnőtt: 560,-
Gyermek, nyugdíjas: 280,-
Tárlatvezetés: 920,-
A tárlatvezetésre dr. Kozma Évánál lehet jelentkezni. Telefon: 317-3611/245
E-mail: muzeumped@pim.hu

Fülhallgató tárlatvezetés

magyar, angol és német nyelven
Magyar nyelvű: 460,-
Idegen nyelvű: 1150,-
Múzeumpedagógiai foglalkozásainkra várjuk általános iskolai osztályok jelentkezését
Helmich Katalin múzeumpedagógusnál
Telefon: 317-3611/243, E-mail: helmichk@pim.hu

BUDAPESTI EMLÉKMÚZEUMAINK

Kassák Múzeum
1033 Budapest, Fő tér 1. Tel.: 368-7021

Kassák Lajos irodalmi és képzőművészeti munkássága 1915-1967

Állandó kiállítás – a belépés díjtalan
Haár Ferenc fotói 1930-1990 / 2004. október 3-ig

Belépőjegyek:

Felnőtt: 150,-
Gyermek, nyugdíjas: 100,-
Családi: 300,-
Nyitva: 10-től 18 óráig Hétfőn zárva

Ady Emlékmúzeum

1053 Budapest, Veres Pálné utca 4-6. Tel.: 337-8563
Ady és Csinszka pesti lakása
Állandó kiállítás – a belépés díjtalan
Tárlatvezetés: 700,-
Nyitva: K – Cs – P: 10-18 óráig,
Sze – Szo – V: 10-16 óráig

Jókai Emlékszoba

1121 Budapest, Költő utca 21. Tel.: 395-2605/443
Gyümölcsfák, rózsák, regények
Jókai Mór és a Sváb-hegy
Állandó kiállítás – a belépés díjtalan
Nyitva: Sze-P: 10-14 óráig, Szo-V: 10-16 óráig

Idén új helyszínen és más időpontban tartották a **Múzeumok majálisát** a Magyar Nemzeti Múzeum és a Magyar Mezőgazdasági Múzeum közös szervezésében. 2004. május 1-2-án a Mezőgazdasági Múzeum előtti Kós Károly sétányon megrendezett eseményen ezúttal is részt vettünk. A szabadtéri színpadon meghívásunkra lépett fel az öttagú Székely Műhely, *Szép szó* címmel általuk megzenésített versekből adtak elő egy csokorra valót. Idén azt a feladatot kapta minden múzeum, hogy valamilyen formában mutassa be, milyen kincseket őriz: magyar költők és írók eredeti kéziratainak nemesmásolataiból készítettünk egy lapozgatót, amit sátrunknál kézbe vehettek és megcsodálhattak az arra járók. A gyermekfoglalkozásokon pedig képeslap, könyvjelző és ex libris készítésére nyílt lehetőség.

Három jeles irodalmi évfordulót ünnepelt a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Nemzeti Évfordulók Titkársága, az Uránia Nemzeti Filmszínház és a Petőfi Irodalmi Múzeum közösen 2004. május 15-16-án. A száz éve elhunyt Jókai Mór, a 125 éve született Móricz Zsigmond, és a szintén 125 éve született, 70 éve halott Móra Ferenc munkásságának szentelték az ingyenes hétfői programsorozatot. Az ő tiszteletükre klasszikussá vált regényeikből készült játékfilmeket vetítettek az Uránia Filmszínházban két szekcióban. Múzeumunk munkatársai a művekhez kapcsolódó ismeretterjesztő előadásokat tartottak, például *A kőszívű ember fiai*, az *Uri muri* vagy a *Légy jó mindhalálig* vetítése előtt. A látogatók kávéházi beszélgetéseket hallhattak Jókai dolgozószobájáról, Móra régészeti tevékenységéről, és Móricz naplójáról. Vasárnap este Forgách András *Tercett* című kamaradramáját láthatták Móricz magánéletéről, amelyben első és második feleségéhez fűződő viszonya is feltárult.

Két új Déry-kötetet mutattak be a Petőfi Irodalmi Múzeumban 2004. június 8-án. *A Mérlegen egy életmű* című tanulmánykötet a múzeumban 2003 decemberében tartott tudományos konferencia szövegeit tartalmazza, amelynek előadásai az író egész életművét áttekintették. A másik kiadvány, címe *Barátságos pesszimizmus*, a Déry Archívum sorozat része, az író 1965 és 1977 közötti kiadatlan írásait, külföldi interjúit tartalmazza. Külön értéke ama tévéfilm forgatókönyve, amely 80. születésnapjára készült, valamint azok a szövegek, amelyeket a korabeli cenzúra nem engedett nyilvánosság elé. A múzeum által megjelentetett könyveket Tarján Tamás irodalomtörténész mutatta be, beszélgetőpartnere Botka Ferenc, a művek szerkesztője és sajtó alá rendezője volt. Déry Tibor műveinek kicenzúrázott részleteiből Végvári Tamás színművész olvasott fel.

Varró Dániel új kötetének, a *Túl a Maszat-hegyen* című verses regénynek dramatizált változatát adták elő szabadkai diákok 2004. június 14-én a Petőfi Irodalmi Múzeumban. A klasszikus versmértékű, az eposzi hagyományokat humorosan megidéző poéma két főhőse a budai óvodába járó Muhi Andris, és a Maszat-hegyen túl lakó Maszat Johanna. A leánynak és barátjának a Takarítókkal kell megküzdenie, akik Johannát mindenáron meg akarják fosztani pacáitól, vagyis tisztára akarják suvickolni. A nemrég érettségizett, tehetséges fiatalok Basity Palkovity Gréta rendezésében és vezetésével léptek színpadra.

Berekméri Zoltán (1923–1988) emlékének szentelt kiállítást láthatnak a nyár folyamán látogatóink, aki a Petőfi Irodalmi Múzeum fotográfusa volt 1958-tól 1978-ig, nyugdíjazásáig. Már gyermekkorában fényképezni kezdett. 1941-ben kereskedelmi érettségit szerzett, 1942-től 1958-ig postai tisztviselőként dolgozott Békéscsabán. Számos fotóklub (debreceni, soproni, békéscsabai) választotta tagjának, 1942-ben elnyerte a *Magyarország Diák Fényképező Bajnoka* címet. 1956-ban egyik alapítója volt a Magyar Fotóművészek Szövetségének, 1958-ban a Nemzetközi Fotóművész Szövetség (FIAP) tagja lett. Képeit nagy kompozíciós biztonság és kivételesen igényes kidolgozás jellemezte. A múzeum Berekméri számára több volt mint munkahely, olykor otthonát is pótolta, keretet, célt adott zaklatott életének. Szemlélődő, magányos és zárkózott alkatának leginkább a tájkép, a csendélet és a zsáner műfaja felelt meg. Technikai tudását, kiváló kompozíciós készségét, a felületek fényvel való kezelésének módját maradéktalanul ki tudta aknázni. Fényképeinek tiszta időtlensége és líraisága ma is hat ránk.

A Petőfi Irodalmi Múzeum sátra

Kalla Zsuzsa és E. Csorba Csilla Jókai Bajza utcai otthonáról beszélget

Végvári Tamás, Botka Ferenc és Tarján Tamás

A szabadkai diákok előadása

Enteriőr az emlékkiállításból

„Áldott szép Julia”

Kiállítás Balassi Bálint születésének ötödfélszázadik évfordulóján

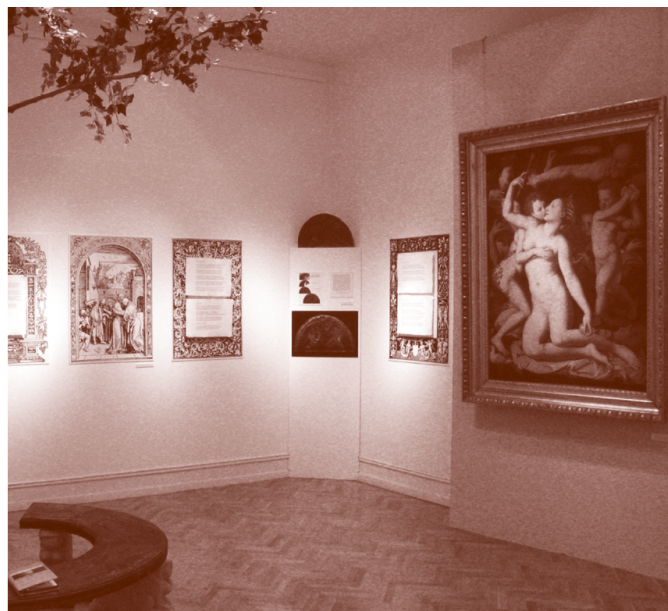

Koncz Erika helyettes államtitkár a kiállítás megnyitóján (2004. június 10.)

A tárlaton Balassi nagy szerelme, Losonczy Anna mint a mennyeivé magasztosult, mondhatatlan szépségű, ám megnyerhetetlen Julia jelenődik meg, mégpedig a *Julia-ciklus*, a *Szép magyar komédia* és a *Valahány török bejt* költői világa megidézésével. A költő ugyancsak elvontan, mégpedig a maga által keresett szerepben, a bibliai Dávidéban mutatkozik meg, hiszen Istennel perlekedő poétaságában, pogányok elleni vitétségében, fergeteges táncában, üldöztetésében, számkivettségében, sőt még vétkeiben is a zsoltárköltő királyhoz hasonlította magát.

Balassi gyermekkori ábrándjainak összetörését tükrözi a nagyciklust nyitó, *Aenigma* címet viselő vers: a 16 eszten-dős Losonczy Annát keselyűként elrabolja a 25 évvel idősebb Ungnád Kristóf. Az immár férjes asszonnyal való, tíz évvel későbbi, rövid életű viszony szükségképpen Dávid és Bethsabe esetét idézi fel, Jeruzsálem és Eger képe egybemosódik. A *Nagyciklus* második felének nyitóverse, a 34. számú, az újabb tíz év elmúltával előállott, immáron morálisan megváltozott helyzetből indít. Anna férje meghalt, Balassi pedig elvált feleségétől. A költő ártatlanabb Dávidnál, ugyanis a király csupán Uriás közvetett megöletésével birtokolhatta Bethsabét. A bűn is szerepet játszik tehát az Isten tervében, hiszen Dávid éppen Uriás özvegyével nemzette később Salamont, a templomépítő bölcs királyt. Balassinak ez a biblikus szerepjátéka alapvetően protestáns gyökereire épült.

Balassi számára 1588 elején elérhetőnek látszott, hogy szerelmével immár a világ szemében is erkölcsös módon, azaz házasságban éljen. A megvalósíthatónak remélt frigyről barátjának írt levelében magabiztosan beszélt. A költészetben azonban az udvarlás megkívánja a konfliktusokat és a hierarchikus viszonyt. Balassi katolizálása (1586) után a jezsuitákkal került szoros kapcsolatba, s tőlük nyerhetett indítást arra, hogy a reformáció által elvetett Mária-kultusszal és a középkori misztikával is megismerkedjék. Ugyanekkor került kezébe az a neolatin antológia, amely az antikizáló eszköztárral felszerelt petrarkista költészet szerelemfelfogását ismertette meg vele (*Poetae tres elegantissimi*, Párizs,

Balassi Bálint műveinek régi kiadásai

1582). Balassi egyszerre ruházta fel kedvesét a megdicsőült szentek és a pogány istenasszonyok kellékeivel. Szakrális nyelvezet és profán antik szerepek ötvöződtek egymással. A fiktív szférába emelt asszony áldott jelzője a keresztény mennyországra, szépsége az idillivé varázsolt földi világra, a Julia név pedig Venus születésének helyére, „a csudákat nevelő” tengerre utal. Erre a hármasságra játszik rá a költő nagyszerű leleménye, a Balassi-strófa is, amelyet az „Óh, nagy kerek ég” kezdetű vers nyitó sorai jól szemléltetnek.

Balassi egyre-másra tudakozóan szólítgatja Cupidót, Venust, Ekhót, a fülemilét, a darvakat, egy barátját, de leginkább magát az Istent: „Mi dolog, Úr Isten, hogy ez egy kegyesen kívül senki nem tetszik?” A helvét irányú katekizmusokból már korábban, eztán pedig Szent Ignác *Lelkigyakorlatos könyvéből* is tudja, hogy: „...senki sem üdvözülhet, ha nincs eleve erre rendelve, és ha nincs hite és nincs a kegyelemben.” Be kellett látnia, hogy Anna nem neki rendeltetett, ekként tehát ez az üdv számára eleve megnyerhetetlen volt.

Szent és profán keveredése tehát e költészet jellemzője. Balassi kapuközi találkozása Losonczy Annával a legenda-béli Joachim és Szent Anna (Jézus nagyanyja) jeruzsálemi találkozását idézi fel. A Dürer metszetén látható találkozás-kor ugyanis Joachim férjként sem birtokolhatja fizikálisan feleségét, hiszen az éppen ott és akkor foganja méhébe Szűz Máriát. Bronzino szerelmet allegorizáló, másolatban látható festményén pedig a földi szerelem félig jó, félig rossz állapotának jelképei szemléltethetők. A kiállítás, egy egri kályhaoromdész ábrázolása nyomán, megjeleníti Losonczy

Anna profilját, majd a térdet-fejet hajtók számára, térbe helyezve, színről-színre láttatva is megmutatja az Asszony égi mását, Juliát.

Szentmártoni Szabó Géza

(A forgatókönyvet írta és a kiállítást rendezte: Szentmártoni Szabó Géza, látványterv: Kemény Gyula, asszisztens: Thuróczy Gergely)

Megőrzött öreg hangok

Vezér Erzsébet válogatott interjúi

Vezér Erzsébet (1915–2003), a jeles Ady-kutató, egykor a Petőfi Irodalmi Múzeum munkatársa, sok évtizedes erőfeszítéssel kutatta és tárta fel a 20. század elején színre lépett, a magyar szellemi életben jelentős nemzedék munkásságát és élettörténetét. A nemrég elhunyt irodalomtörténész interjúinak kis töredékét tartalmazza e kötet, mely három fontos fejezetre osztható: Ady Endrere és nemzedékére, a Vasárnapi Körre és Lukács Györgyre, valamint József Attilára és kortársaira emlékeznek az interjúk alanyai; többek között Fenyő Miksa, Benedek Marcell, Féja Géza, Dienes Valéria, Darvas Lili, Lengyel Menyhért, Kardos László, Lukács György, Hauser Arnold, Hajós Edit, Lesznai Anna, Gyömrői Edit, Ignótus Pál, Hatvany Bertalan, Cs. Szabó László, Fábry Zoltán, Zelk Zoltán és Haraszi Sándor.

Vezér Erzsébet felhalmozott tudásával, szívós türelmével és kitűnő kérdezői módszerével egy elsüllyedt és elfeledett világot örökített meg. Ezek az interjúk pótolhatatlan irodalomtörténeti és kulturális értéket képviselnek.

E könyv megjelentetésével a kiadó (PIM) és a szerkesztők szándéka a főhajtás, a tisztelgés nemcsak a beszélgetőtársak, hanem az interjúk készítője, Vezér Erzsébet előtt, aki Ady-kutatásaival és a Petőfi Irodalmi Múzeum hangtárának megteremtésével jelentős személyisége volt a XX. századi magyar irodalmi életnek.

Maróti István

(Válogatta: Eörsi István és Maróti István sajtó alá rendezte, a jegyzeteket készítette: Balogh Csaba, Eörsi István, Kemény Aranka)

Múzeumunk tavalgy elhunyt egykori munkatársa, Vezér Erzsébet

Ad notam: Balassi Bálint

Vándorkiállítás a jubileumi évben

„Csillagok, virágok, kikeleti lányok, áprilisi fényes szél,
 hogy tündököl minden, suhog, csattog ingem, Isten, engem éltesse,
 éltes nyolcvan évig, hadd legyek vitéz itt: a szellemi végeknél!”

(Utassy József: *Ad notam: Balassi Bálint*)

Balassi Bálint (1554-1594) az első modern költő. Életműve egyszerűen bizonyítja a XVI. századi magyar nyelvű költészet erejét és képességét a megújulásra. Születésének évében Tinódi Lantos Sebestyén éppen Kolozsváron adatta ki históriás énekeinek gyűjteményét, a *Cronica*-t, amiben mindent megmutatott, amit a dalra szerzett költeményekkel meg lehetett tenni: írt nevezetes ostromokról, dalolt magyar és török hősookról, „Szolimán” szultánról és Károly császárról, gúnyolódott „sokféle részegösökön” és kulcsárokon, mindazt megverselte és megénekelte, amit a városi és vidéki hallgatók szívesen hallgattak. Balassi azonban egészen mást hozott. A dallamra írt verstől eljutott a szövegversig, a külső történekek helyett a személyiség, a lírai én került a versek középpontjába. Mindezek mellett költészete magában hordozza a XVI. századi európai ember minden kételyét, vágyát és vívódását.

A XVI. században beköszöntő kora újkor emberének alaplényéje volt, hogy a világ kifordult sarkaiából. A kortárs, Shakespeare szavaival „kizökölt az idő”. Dinasztiák enyésztek el, korábban erős országok omlottak össze, és Európát elborította a háború. Róma kirablása – 1525-ben a katolikus Habsburg császár, V. Károly hadserege által – jól példázza, hogy az európai gondolkodás évezredes értékei kerültek válságba. Az „örök várost” még a barbár, hun Attila sem merte megtámadni, pedig Attila egyetemes szimbóluma a korszaknak: Isten ostora, akinek szerepe, hogy az erkölcsi romlott birodalmakat még e világon megbüntesse, vezeklésre kényszerítse és vezesse vissza Istenhez.

A magyarság számára az Oszmán Birodalom volt ez a barbár erő, és Szulejmán szultán Isten ostora. A Magyar Királyság felbomlása szinte feldolgozhatatlan megrázkódtatást okozott az ország társadalmában. Virágzó családok haltak ki egyik napról a másikra. Hatalmas birtokok cseréltek gazdát, városok, falvak néptelenedtek el, majd települtek újra, hatalmas területek etnikai térképe rajzolódott át rövid időn belül. Kulturális értékek, épületek, szobrok, festmények, könyvek, kincstárak pusztultak el, tűntek el nyomtalanul. A háború, a létbizonytalanság a hétköznapi élet része lett. Egy olyan ország, ahol az állandó háborút alig ismerték, hirtelen egyszerre vált hadszínterré és hátorzággá is. Hogy mindezeket a változásokat a társadalom el tudja viselni, sőt valami esélye legyen a túlélésre, nem volt más lehetőség, mint alkalmazkodni a háborús viszonyokhoz. Meg kellett keresni, ki kellett alakítani azokat a viselkedési formákat, amelyek a háborús viszonyok közepette esélyt adhattak a túlélésre: megszületett a *vitéz*, a helytálló, örökös, a hazáért életét áldozó végvári katona alakja. A példaképeket maga a kor alkotta: Dobó István, Thury György, Zrínyi Miklós, Losonczy István, Forgách Simon, Varkoch Tamás, Kapitány György, majd Nádasdy Ferenc, Pálffy Miklós és még sokan mások. Egy militáns, kegyetlen világ militáns katona hősei. Az élet egyszerre lett olcsó és drága, könnyen el lehetett veszíteni, de mindent meg kellett tenni, hogy megóvják.

Alkalmazkodás, együttélés volt a túlélés másik útja. Az Oszmán Birodalom új kultúrát, szokásokat, szokatlan viselkedési szabályokat is közvetített. Hozott dallamokat, verseket, különös mintákkal díszített csempéket, szőnyegeket és szöveteket, meg fűszereket és ételeket, használati tárgyakat, amelyekért a Balassi életében szerveződő nyugati kereskedelmi társaságok hajók tucatjait fogják majd indítani Konstantinápolyba, hogy nagy haszonnal kereskedhessenek velük.

A Balassi vándorkiállítás azt a célt tűzte ki maga elé, hogy Balassi életútját végigkísérve együtt mutassa be a költői életművet és a kort. Töredékekből, szöveg- és ersfragmentumokból, török vagy magyar tárgyak, régészeti leletek darabjaiból, metszetekből összerakja Balassi Bálint világát. Nem tesz mást, mint amit a XVI. századi emberek is éreztek és akartak: helyretolni a „kizökölt időt”. Balassi Bálint világa három pilléren nyugszik: az első a hit, kiengetzelődés Istennel, a második a vállalt hivatás betöltése, a harmadik az életet fenntartó szerelem örök és állandó volta.

A kiállításban a verseket nemcsak olvashatják a látogatók, hanem – Szabó András szavalatában, sőt eredeti dallamaikkal, illetve más zenei feldolgozásban – meg is hallgathatják. Nemcsak a mottóul választott Utassy-vers, hanem a sok zenei feldolgozás is bizonyítja, hogy Balassi ma is élő költő, az általa képviselt értékrend évszázadok múltával is példaértékű lehet.

A vándorkiállítás, esztergomi bemutatója után, Egerben volt látható, szeptember 6-ig pedig Sárospatakon tekinthető meg. Következő állomása lengyelországi Krosno, majd Krakkó, Pozsony és Prága. A kiállítás és az azt kísérő *Balassi* című CD-ROM a NKÖM Nemzeti Évfordulók Titkarsága támogatásával készült. A CD-ROM a kiállítóhelyeken és a Petőfi Irodalmi Múzeum jegypénztárában kapható.

Várkonyi Gábor

(*Forgatókönyv*: Várkonyi Gábor;

látványterv: Kemény Gyula; a kiállítást rendezte: E. Csorba Csilla)

Korabeli festmények a tárlaton

A szótól a tekintetig – De la palabra a la mirada

Művészkönyv-kiállítás Octavio Paz születésének 90. évfordulóján

A Petőfi Irodalmi Múzeum és a Mexikói Nagykövetség 2004. április 29. és június 1. között bemutatott *Octavio Paz, a szótól a tekintetig* című tárlata az 1990-ben irodalmi Nobel-díjjal kitüntetett mexikói költőnek és esszéírónak állított méltó emléket, születésének 90. évfordulója alkalmából.

Alapításának ötvenedik évfordulóját valóságos program-özönnel ünnepelte a Petőfi Irodalmi Múzeum, az eseménysorozatba illett ez a könyvművészeti kiállítás is. A könyvgyűjtemény a különböző művészeti ágak, így a képzőművészet, a költészet, az irodalom és a festészet közötti párbeszéd eredményeként jött létre, ahogy a kiállítás címéből is kitűnik, a könyvek a szó, a tekintet és a képzelet polifonikus ötvözetei. A költő sorait idézve:

ÍRÁS

Úgy rajzolom ezeket a betűket
ahogy a nap rajzolja képeit
aztán elfújja őket és vissza se fordul

A KÖLTŐ SORSA

A szavak? Igen, légből
kapottak, s légbe vesznek.
Hadd vesszek el hát én is a szavakban,
hadd legyenek szálló lég az ajkakon,
alaktalan kósza lehellet,
röpke illat, mely eloszlik a légben.

Hisz önmagába vész bele a fény is.

(Somlyó György fordítása)

A kiállítás egy különleges gyűjteményt mutatott be, hús műtárgy-könyvet, melyeket Octavio Paz a világ különböző részein élő művészekkel együtt alkotott, mint Balthus, Marcel Duchamp, a magyar származású Gunther Gerzso, Pedro Coronel, Maqbool Fida Husain, Toshihiro Katayama, Rodolfo Krasno, Robert Motherwell, Vicente Rojo, Ilse Schreiber, Juan Soriano, Antoni Tápies, Adja Yunkers, hogy csak a legfontosabakat említsem. Az alkotók művei – Octavio Paz halhatatlansága mellett – az irodalom és a képzőművészet kultúrákon, földrészekén átívelő szimbiózisát hirdetik.

A képversek az olvasatok sokféleségének lehetőségét igyekeznek megteremteni, a látványban rejlő tartalom gazdagsága többnyire csak hosszabb szemlélődés után bontakozik ki, mint ahogy Paz is megjegyzi eme vizuális versekről: „A tér hömpölyögni kezd, kibontakoztatja és eltörli a szöveget, folyik, mint az idő...”.

A magyarul megjelent Paz-művek, valamint a költő és verseinek fordítója, Somlyó György levelezése mellett a kiállításon bemutatásra kerültek még a feleség, Marie José Paz assemblage-ai is. „A régiek a fantázia szóval nevezték meg azt a képességet, amely az érzéseket formákká alakítja át; mi modernnek képzelőerőnek hívjuk. Lényegi vonása a tárgyak közötti kapcsolatok feltárásának és új tárgyak elgondolásának, létrehozásának tehetsége. Ezt példázza Marie José művészete: különféle alkotóelemeket és formákat kapcsol össze, feltárja a közöttük lévő titkos kapcsolatot, és olyan valódi vizuális

összhangban egyesíti újra, amely nem zárja ki az ellentéteket, az aszimmetriákat és a humort. Az érzéseket látomássá változtatja és a látomást élő tárgygyá.” – így vélekedik róla Octavio Paz *Az idő tajtékjai: Marie José Paz* című 1990-es írásában.

A Mexikói Köztársaság nagykövete, José Luis Martínez H. a megnyitó ünnepségen elhangzott beszédében hangsúlyozta: fontosnak tartotta, hogy a költőre emlékező tárlatok végső állomása a Petőfi Irodalmi Múzeumban legyen, éppen az intézmény e jelentős évfordulója idején. S reményeiben nem kellett csalatkoznia: talán ez a bemutató a legkiérleltebb mind közül. Sikerült érzékletesen szemléltetni, hogy a kép, a könyv, az installáció és a költemény ikertestvérek Paz esetében.

Amikor a költőt 1990-ben Nobel-díjjal tüntették ki, egyebek mellett a következő szavakkal méltatták munkásságát: „Tüzes szenvedély, széles látókör, nagy nemzetközi kitekintés és fogékony intelligencia jellemzi műveit”.

Paz a költészetet nemcsak a művészetek, hanem mindenfajta emberi tevékenység „királynőjének” tartotta. Verseinek magyar fordítója, Somlyó György a következőképpen összegzi költészetét: „Műves tökélyre és lírai mélységre törekvő verseiben mindenütt korunk feszítő gondjaira, a szó, az idő, a szerelem, a lét végső titkaira keresett választ”.

MAGA AZ IDŐ (részlet)

a valódi jelen
a megtestült jelenlét
mely csordultig van önmagával
nem az emlékezet semmi képzelt vagy kívánt
nem ugyanazok a percek
mások
mindig mások s mindig ugyanazok
jönnek s kiűznek bennünket magunkból
szemünkkel látják azt amit nem lát a szem
az időben ott egy másik idő is
mozdulatlan
nincs perce súlya árnya
nincs múltja se jövője
csak élve él
mint az az aggastyán ott a padon
örökre azonosan önmagával
sose látjuk áttetsző mint a fény

(Somlyó György fordítása)

Nagyvári Ildikó

A címadó könyvművészeti alkotás

(A kiállítás létrehozásában közreműködtek:

E. Csorba Csilla,
H. Kocsis Annamária,
Kemény Gyula,
Lukács Ágota,
Nagyvári Ildikó)

75 éves az Ünnepi Könyvhét Jubileumi kamarakiállítás

Supka Géza, az ismert író, régész, történész, az egyik utolsó polihisztor, 1927-ben terjesztette a Magyar Könyvkiadók és Könyvkereskedők Országos Egyesületének közgyűlése elé azt a javaslatot, amelyben a magyar könyv népszerűsítése érdekében rendezendő évenkénti könyvnapok létrehozásáért emelt szót. Elképzelése szerint az egész országnak valóban ünnepi készülődéssel kell várnia ezt a jeles eseményt: írók és olvasók, könyvkiadók és könyvterjesztők, az irodalomszeretők közös ünnepévé kell válnia. Színházi és műkedvelő előadásokat szerezsejátékokat, irodalmi kiállításokat tervezett; írók autogramjaiból, emléktárgyaiból, kézírataiból árverést javasolt. Az így befolyt összegekből az eljövendő évek könyvnapjainak anyagi alapját és a rászoruló írók támogatását látta biztosíthatónak. Indítványa osztatlan sikert aratott, a rendezvény megvalósítására azonban még két évet várni kellett.

1929-ben az első könyvnap programja május 12-én vasárnap kezdődött az Otthon Írók és Hírlapírók Körének ünnepi rendezvényével, amelyen Kosztolányi Dezső is felolvasott. A hivatalos megnyitó másnap, május 13-án a Magyar Tudományos Akadémia dísztermében volt, ahol Klebelsberg Kunó gróf, magyar királyi vallás- és közoktatásügyi miniszter mondott ünnepi beszédet, majd Vörösmarty Mihály *Gondolatok a könyvtárban* című versének elhangzása után Babits Mihály, Surányi Miklós és Voinovich Géza olvasta fel a könyvről írt munkáját. Este díszelőadást mutattak be a Nemzeti Színházban: Hevesi Sándor *Elzevír* című darabját. A következő két napon engedményes könyvvásár zajlott az utcákon a magyar írók részvételével, amely pénteken és szombaton a könyvkereskedésekben folytatódott. Vasárnap és hétfőn kirakatverseny színesítette a programot.

A következő években kisebb-nagyobb változtatásokkal rendre megtartották a könyvnapokat még a háború alatt is. Ám Supka eredeti elgondolásai, amelyek a könyvnap társadalmi-művelődési jelentőségét hangsúlyozták, szemben álltak a közvetlenül anyagi érdekeket szem előtt tartó kiadói, könyvterjesztői álláspontokkal.

1945-től kezdve emelkedni látszott a könyvnapi kínálat színvonala, és az olvasóközönség köre is kiszélesedett, 1948 után azonban a politikai hatalom szinte teljesen kisajátította az ünnepet.

1957 volt az egyetlen olyan esztendő, amikor nem tartottak könyvhétet, ám a következő, 1958-as könyvhéten már felfedezhetők olyan írók nevei is, akik évekig kényszerű hallgatásra voltak ítélve.

Az 1970-es évektől hatalmas kínálat volt jellemző; rengeteg kötet addig nem látott példányszámban jelent meg, habár a hatalmas mennyiség nem annyira a kereslet, mint a központi irányítás jele volt. A színvonalas és sokoldalú könyvhéteket változatos programokkal igyekeztek még vonzóbbá tenni. Az 1980-as években kissé alábbhagyott ez a fellendülés, ami nem utolsósorban a nyomdai árak emelkedésével magyarázható.

A rendszerváltás óta több tucat kiadó jelentkezik új kiadványaival. A rendezvény az elmúlt évek során egyre jobban hasonlít megálmodója elképzeléseire. Ez az ünnep az írók, a művek és az olvasók találkozása. Az Ünnepi Könyv-

hét hozzátartozik a magyarországi koranyárhoz, sok-sok ezer ember várja közeledtét.

Helmich Katalin

(Forgatókönyv és látványterv: Helmich Katalin)

Enteriőrreszletek a tárlatból

„...börtönömből kopogok!”

Emlékest Gulyás Pál halálának hatvanadik évfordulóján

„Én is hárfa mellett ültem
itt a száraz homokon,
a Föld óriási gömbjét
érintette homlokom.
Minden érintésre új hang
szállt belőlem s a homok
fölött hárfát építettem,
hárfahangból templomot.”

(Én is vágytam a Dunához...)

A fiatalon, 45 éves korában elhunyt költő a *Nyugat* második nemzedékeként számon tartott, illetve velük párhuzamosan alkotó generáció képviselője. Az ő munkásságát idézte meg a Petőfi Irodalmi Múzeum irodalmi estje 2004. május 12-én, halálának hatvanadik évfordulója kapcsán.

Gulyás Pál, akit Hubay Miklós egyik írásában „Debrecen és Európa költőjének” nevezett, mélységesen kötődött szülővárosához és lakóhelyéhez. Anélkül, hogy szűk látókörű lokálpatriótizmusba süllyedt volna, sajátos irodalmi nézőpontot hirdetett: a vidéki szellemiség fontosságát hangsúlyozta, tudatosan szembehelyezkedve az irodalom fővárosba koncentrálódásával. Ezt az elvet nevezte „új debreceniség”-nek. Estünkön igyekeztünk költészetéből olyan csokrot összeállítani, ami felvillantja visszatérő témáit, bemutatja művészetének különböző regisztereit. Költeményei között találunk szokatlan, sejtelmes tájakra kalauzolókat, amelyek a hangulatlíra eszközeivel létállapotokat jelenítenek meg (*Én is vágytam a Dunához...*), gúnyos és önironikus szatírákat (*Rímkovács*), debreceni tematikájú verseket (*Őszi séta Debrecenben, Debrecen, ó-kikötő*), a szerelmi érzést filozofikusan megközelítő poémákat (*Lényeg*), a mindenség titkait kutató költői látomásokat (*Kezdődik a vég, Csillagsors*). A kiválasztott műveket Szabó András szavalóművész szólaltatta meg, Kobzos Kiss Tamás pedig saját megzenésítéssel adta elő.

Gulyás Pál a debreceni egyetemen egy évig jogot tanult, majd magyar–német szakos diplomát, később bölcsészdoktori oklevelet szerzett. Rövid ideig több vidéki gimnáziumban tanított, végül 1926-44 között a debreceni Városi Ipariskola tanáraként dolgozott. Első lírai kísérletei Nyíregyházához fűződtek, versei helyi napilapokban és antológiákban jelentek meg. Pályafutásának elején a *Nyugat* első nemzedékének költői hatottak művészetére, elsősorban Ady és Babits, a világirodalom remekei közül Dante *Isteni színjátéka*, Goethe *Faustja*, a kor filozófiai áramlatai közül a kultúrpeszsimista Oswald Spengler. A debreceni Ady Társaság alapító tagja 1927-től, irodalmi szakosztályának vezetője, majd a társaság ügyvezető elnöke volt 1938-tól hat éven át, '44-ben bekövetkezett haláláig.

Éltre szóló baráti kapcsolat fűzte Németh Lászlóhoz, akivel a Bocskai kerti nyaralótelepen néhány évig egymás szomszédságában is laktak. Baráti köréhez tartozott többek között Sárközi György, Veres Péter, Féja Géza, Erdélyi József, Kodolányi János, valamint Kerényi Károly és

Hamvas Béla. Az általa, Németh Lászlóval és Fülep Lajossal megindított *Válasz*, illetve a lap körül kialakult új nemzedék szembefordult a *Nyugat* esztétikai törekvéseivel. A *Válasz* folytatásaként, Móricz Zsigmond szerkesztette *Kelet Népe* jelentős szerepet játszott országos megismertetésében, de rendszeresen szerepelt a *Magyar Csillagban* és más folyóiratokban, időnként a Magyar Rádió is foglalkoztatta. Egy évvel halála előtt (1943-ban) jelentette meg gyűjteményes verseskötetét *Az Alföld csendjében* címmel, amely után Baumgarten-díjat kapott. A második világháború idején egyre csalódottabb és magányosabb lett, költői víziói földünk pusztulását idézték. Mindig is vonzották a mítoszok, foglalkozott az *Eddával*, a *Bibliával*, a görög sorstratégédiákkal és Óindia bölcs könyveivel, valamint a finn *Kalevalával*. Költészetét nehéz kategorizálni, bírálói és hívei máig vitáznak értékeinek megítélésében, egyesek Weöres Sándor, Juhász Ferenc, illetve a közös nagy elődök, Hölderlin és Rilke világával rokonítják. Németh László lírájával kapcsolatban az egyetemességre törekvő bartóki modellt hangsúlyozta.

Irodalmi megemlékezésünkön Hubay Miklós, a költő életművének megismertetése iránt elkötelezett író tartott előadást Gulyás Pál művészetéről. Kiemelte lírájának hangzasi és tartalmi egységét, melyben a versformák a lételméleti, mitologikus témákkal, a néhol szarkasztikus, máskor tragikus hangvétellel erőteljes feszültséget képesek teremteni. Az univerzum mibenléte, az emberi élet lehetőségei érdekelték, világunk drasztikus ellentéteire kívánta irányítani a figyelmet. A felvillantott jellemzések mellett érdekes és újszerű párhuzamokat mutatott ki Gulyás és József Attila költészetében. A költőre emlékezett Ujfalussy József egyetemi tanár is, aki ismeretségük személyes momentumait osztotta meg a hallgatósággal.

Reméljük, hogy rendezvényünkkel a félhomályban lévő alkotót némiképp reflektorfénybe állíthattuk; külön köszönet illeti Gulyás Klára irodalomtörténészt, a költő leányát az összeállításához nyújtott segítségéért.

Sulyok Bernadett

Szabó András, Ujfalussy József, Ratzky Rita, Hubay Miklós és Kobzos Kiss Tamás

Krízis

Dokumentumjáték Kaffka Margit emlékére

Kaffka Margit egyike a múlt századfordulón élt nő-íróknak, akiknek neve bekerült a „hivatalos”, kanonizált irodalomba, s az egyetlen, akit az iskolákban ma is tanítanak. Naplói, személyes indíttatású írásai segítségével Thuróczy Katalin megpróbálta feleleveníteni alakját, szellemét, egyúttal megidézni a kort, amelyben élt a Felolvasó színpad 2004. május 14-ei előadásán.

„Az előttem járt okoknak és nehéz, véres csatájú bonyaldalmaknak nem csak a *Színek és évek* regény témáját köszönöm... hanem bensőmnek folytonos és küszködő kettőséget főképpen; ez igen kétféle örökség tusáját, mit nagyon analizáló, tudatos voltommal minden léptemben nyomról nyomra kísérek. Kissé azt is mondhatnám: ez a csata karakterem, megváltozásaim, történéseim története...” – így nyilatkozott Kaffka Margit saját habitusáról, lelki alkatáról az *Érdekes Újság* egyik 1912-es számában.

Bár neve az iskolai oktatásban is szerepel, egy-két regényén kívül (*Levelek a zárdából*, *Színek és évek*, *Hangyaboly*) nem sokat ismerünk munkásságából. Apját, aki vármegyei főügyész volt, korán elvesztette, családja nehéz körülmények közé került. Ingyenes növendékként a szatmári irgalmasnővéreknél tanítóképzőt végzett, majd polgári iskolai tanári oklevelet szerzett. Első férje Fröhlich Brúnó erdőmérnök volt, akitől néhány év múltán elvált. Második férje Balázs Béla öccse, Bauer Ervin orvos-biológus, aki az első világháború éveiben a temesvári katonai kórházban teljesített szolgálatot, így második otthonuk – Budapest után – Temesvár lett. Kaffka Margit a háború utáni, 1918-as spanyolnáthajárványnak esett áldozatul, amely kisfiát is elragadta. Kortársa, barátja, írókollégája volt Adynak, Móricznak, Osvátnak, Krúdnyak, Babitsnak, Juhász Gyulának.

A dokumentumjáték frappáns címe az író és költő zilált élethelyzetét, gondolatvilágának kuszaságát, személyiségének ellentmondásait érzékelteti. Története egyetlen nap alatt játszódik élete utolsó évében: Kaffka Margitot szűk és szegényes lakásában meglátogatják barátnői, közös beszélgetéseikből bontakozik ki az író addigi élete. A vibráló, szertelen, ráadásul furcsa szabású ruhákat viselő Margitot Tóth Ildikó alakította, bizalmas és megértő barátnéját, Lesznai Annát Bertalan Ágnes, míg a számára kellemetlenkedő, kíváncsiskodó Hatvany Lilit Frajt Edit; két epizód szereplőként Bölöniné Itóka (Németh Borbála) és Bauer Hilda (Pásztor Edina), második férjének testvére jelennek meg. Az abszolút női alkotógárdához Szilágyi Tibor mint rendező csatlakozott.

A kissé döcögősen induló történet fokozatosan kerekedik ki, és sikerül megvalósítania kitűzött célját, képes bemutatni a XX. század első évtizedének szellemi arculatát. Kaffka gyakran monológgá váló soraiból élénk tárul Ady, a szellemi és lelki társ alakja: szinte látjuk, amint fejét támasztva borzogat valamelyik ivóban, illetve baráti társaságban, közben Margitot ugratja, zárdai neveltetéséről faggatja, vagy eszméit osztja meg vele. Megtudjuk, hogy Ervin jó pár évvel fiatalabb tőle (pontosan nyolccal), és két másik menyasszonya is volt Margittal egy időben – végül őt választotta. Kiderül,

honnan ered Kaffka ellenszenve Hatvany Lilivel kapcsolatban. Az arisztokrata hölgyet nem tartja kimagasló irodalmi tehetségnek, míg az ő vagyona mellé állítva szerény anyagi körülményeit szégyenli, és kisebbségi érzését intellektuális fölénytel kompenzálja. Férje katonai kórházban dolgozik, így ritkán tudnak találkozni, női féltésére, aggodalmára is fény derül; utalás történik az élelmiszerhiányra (nincs otthon cukor a kávéhoz), sőt a spanyolnátha terjedése is szóba kerül (előrevetítve közeli halálának okát). A *Nyugat* körének tagjai is felvillanok: az Itáliáért rajongó Babits, az őserőt képviselő Móricz, és Kaffka sógora, a filmesztéta Balázs Béla. A dokumentumdráma talán a hangulatok érzékeltetésével, a jellemeket egy-két tulajdonsággal felvázoló stílussal tudta leginkább visszaadni a darab főszereplőjének, Kaffka Margitnak írói világát.

Sulyok Bernadett

Tóth Ildikó

Tóth Ildikó és Bertalan Ágnes

Guruló aranypénzek

Carlo Goldoni-ősbemutató

A *Palotakerti esték* rendezvényt sorozat keretén belül egy szabadtéri színházi előadást tekinthetett meg – összesen négy alkalommal – a vígjátékra áhító közönség. Ráadásul egy ősbemutatóra került sor: Carlo Goldoni *A régiséggyűjtő családja, avagy az anyós és a meny* című darabját mutatta be az Európai Reneszánsz Tiszteletű Társulat 2004. június 18-án este. Lengyel Ferenc színész-rendező és kollégái kifejezetten múzeumunk felkérésére állították színpadra az itáliai mester ezen művét.

Az olasz drámairodalom egyik legnagyobb alkotójának és a commedia dell'arte betetőzőjének, egyszermind meghaladójának ez a komédiája is a jellemábrázolásra és a megfigyelésre felépített polgári-népi vígjátékot képviseli. A darabnak a maga korában óriási sikere volt, bemutatója után nem sokkal számtalan fordításban, átdolgozásban került színpadra, és mind a mai napig szívesen játsszák. Ám magyar színpadon még nem volt látható; most végre ezt is megérhettük.

Az alaphelyzet persze mindannyiunknak ismerős lehet: az elszegényedett nemesi család sarja egy dúsgazdag polgár leányát veszi nőül. Előbbieknek pénzre van szükségük, hogy a megszállott, régiséggyűjtő-mániában szenvedő családfő a tönk szélére juttatott házáat, és vele a látszatot fenntartsa; utóbbiaknak pedig a társadalmi előrelépéshez szükséges az arisztokrata cím és a társaságbeli elismertség. Az alapkonfliktusokból – a rátarti, kékvérű anyós és parvenü menyé közötti örök ellentét, illetve a feltörekvő módos polgár és a büszke arisztokrata közt feszülő rangbéli különbség – megannyi mulatságos helyzet származik. Természetesen felsorakoznak a műfaj állandó karakterei is: a cselszövő és minden lében kanál szolgálók, valamint a talpnyaló, behízelt udvaroncok. A frigy anyagi felvirágzást még csak hozhat, családi békét, anyós és meny közötti harmóniát aligha. Mindez egyszerre szembesít minket önmagunkkal, ugyanakkor önfelelt szórakozást is ígér.

A színészek lubickolnak szerepeikben, élvezik az igényes bolondozást. A poénok gördülékenyen érkeznek: hol a helyzetkomikum (pl. álbajszos álkereskedő fellépése), hol a jellemkomikum (pl. affektálás, rátartóság direkt felnagyítása), hol pedig nyelvi játékok (pl. a szolgálólány bűvészkedése a hangsúlyokkal) alkalmazása révén. Egy-egy üresjáratról vagy túljátszástól eltekintve a művészek primán oldották meg feladatukat, vagyis elsősorban a publikum, másodsorban önmaguk szórakoztatását.

Végezetül két momentumot emelnék ki annak okán, hogy kissé szokatlanok – főképp az eddig szinte klisészerűnek feltüntetett előzmények után. Az első a darab befejezése: Pantalone, a gazdag kereskedő, a meny apja válik kulcsfigurává; teljes intézkedési jogkörrel rendelkezik, ő tesz rendet, s ha nem is békét, de legalább tűzszünetet hoz a házba. A lényeg itt a tűzszüneten van, ugyanis azt jelzi, hogy csak viszonylagos rendeződés érhető el: a szereplők által áhított és a nézők által is (el)várt hepiend elmarad. Így válik a zárás szokatlanná, ám felettébb egyedivé.

A másik pedig egy nem várt reakció. Anselmo gróf, a régiséggyűjtő rádöbben arra, hogy több ízben rútol rászédtek, értékesnek vélt gyűjteménye alig ér valamit, jórészt kacatokból és hamisítványokból áll. Tudatlansága és beképzeltsége folytán

került ebbe a csúf helyzetbe, emiatt persze nem is sajnáljuk. Azután mégiscsak. Az az átkaroló mozdulat, amivel magához öleli legújabb szerzeményét, ezt sugallja: ő is tudja, hogy talmi dolgot birtokol, de a talaját vesztett ember csimpaszkodása ez; el innen a megoldhatatlan problémák tárházából, egy álmvilágba, egy jobb mikrokozmoszba – ahol ugyan nem felejthetjük a valót, de legalább messze vagyunk tőle. Valójában ez utóbbi finomságok miatt mondhatjuk a darabot jónak, a tucatkomédiák sorából kiemelkedőnek. Figyelem embertársaim, ez a Goldoni – már akkor – tudott valamit!

Unger Zsolt

Kerekes József és Pető Kata

Elek Ferenc, Kerekes József és Pető Kata

Kerekes József, Martin Márta, Somody Kálmán és Kocsis György

Éjszakai műszak

Programok Szent Iván-éjkor a Károlyi-palotában

Diszvendégünk,
Krasznahorkai László író

fenntartva – ezúttal költők olvastak fel non-stop „üzem-módban” saját szerzeményeikből, a képzeletbeli stafétát egymásnak adogatva. Este hattól egészen éjjel tizenegyig tették próbára a szerzők önmaguk és közönségük álló- és hallgatóképességét.

A ceremóniát – Szent Iván éjének jegyében – Sándor Iván író nyitotta meg, az est díszvendégét pedig Krasznahorkai László Kossuth-díjas író személyében tisztelhattuk. A háziasszony szerepkörét Havas Judit előadóművész töltötte be, moderátorként az igencsak érintett Kőrössi P. József tevékenykedett. A noran Kiadó általa szerkesztett *Költők könyve* című kötetében szereplő alkotók felolvasását egy társesemény színesítette: az aulában Peti Péter fotográfus kiállítása nyílt meg – nem nehéz kitalálni az apropót, a képeken a könyvben fellelhető (és kevés kivétellel előadó) alkotók portréit csodálhattuk meg.

Végül álljon itt az impozáns névsor, már csak azon egyszerű okból kifolyólag is, hogy a műsort idén elmulasztók leküzdhetetlen vágyat érezzenek arra, hogy jövőre okvetlenül meglátogassák a pompás összejevetelt. 18 órától: Rába György, Bella István, Bódis Kriszta, Varga Imre és Imreh András. 19 órától: Lator László, Várady Szabolcs, Tábor Ádám, Géher István, Kukorelly Endre, Cselényi Béla és Varró Dániel. 20 órától: G. István László, Tóth Krisztina, Somlyó György, Schein Gábor és Balogh Attila. 21 órától: Csiki László, Szepesi Attila, Térey János, Bodor Béla, Parti Nagy Lajos, Zilahy Péter és Vörös István. 22 órától: Marno János, Lázár Júlia, Payer Imre, Székárosi Endre, Gát Anna, Gergely Ágnes, Nádasdy Ádám, Kemény István és Sajó László.

A *Múzeumok éjszakájának* hetében drámatáborot szervezett 12-14 éves gyerekeknek Helmich Katalin múzeum-pedagógus kolléganőnk. Minden hétköznap délelőtt Zalán Tibor költő segítségével a *Jancsi* és *Juliska* általuk kreált verzióját írogatták, délutánonként pedig Lengyel Ferenc színművész vezetésével színpadra is alkalmazták. A darab előadása a *Múzeumok éjszakája* nyitóprogramjaként szerepelt június 26-án 17 órakor. A felolvasással párhuzamosan számos irodalmi és zenés esemény folyt: szerelmes népdalokat hallgathattak Miskolczy Mariska és Birinyi József előadásában, majd Petrőczy Éva költő és Csörsz Rumen István zeneszerző és előadóművész estjére került sor, Rigó Sándor (saxofon) és Barbara Lancaricova (zongora) duókoncertjén Ravel-, Debussy- és Bonneau-művek hangzottak el, míg a kert nagyszínpadán Ronan Morgan ír táncgyűjtésének előadását élvezhette közönségünk.

Sulyok Bernadett – Unger Zsolt

Őnagysága kabaréja

A Kabarémúzeum legújabb gyöngyszeme

A *Múzeumok éjszakája* rendezvényen (2004. június 26.) – a tavaszi premiert követően – immár második alkalommal került bemutatásra Fráter Zoltán *Őnagysága kabaréja* című kétrészes, kuplékkal tarkított zenés játéka. Méray Katának és Ullmann Mónikának egyaránt jutalomjáték volt a szerep; Háda János rendező engedte kibontakozni a művésznőket, Erős Csaba zongorajátéka pedig tovább fokozta az előadás hangulatát.

A pesti kabaré más, mint a többi. Hasonlíthatjuk a franciához, a némethez, netán az amerikaihoz, de azonosságot csak egy-két fő vonásban találhatunk. A pesti kabaré egyedi, jellegzetes, mondhatnánk: eredendően pesti. A pesti kabaré legfőképpen szerzőkről és dívákról szól (pontosabban azok iszonyáról és viszonyáról a mindennapokban). Ez a megállapítás okvetlenül megállja a helyét, ha Medgyaszay Vilma és Nagy Endre, illetve Gábor Andor kettőseire gondolunk. A legendás sanzonnétet mindemellett olyan irodalmi gigászok örvendeztették meg dalszövegek írásával, mint például Babits Mihály (*Illik néki a miné*), Szép Ernő, sőt még Kosztolányi sem maradt ki a sorból (*Üllői úti fák*).

Az *Őnagysága kabaréja* két neves színész nő kapcsolatára épít. Medgyaszay Vilma és Vidor Ferike a kor két ünneplést dívája volt, barátnők és riválisok egy személyben. Kapcsolatukat a háborúskodás jellemezte, de ez nem is csoda, mert a tét nagy volt: élet és halál. Élet és halál, azaz a rivaldafény, siker és taps elérése, s ami még nehezebb: mindezek folyamatos fenntartása.

A képlet elvileg egyszerű: végy egy színésznőt, aki szép – és mellesleg tehetséges is –, végy egy szövegíró, aki ismert – és mellesleg szintén tehetséges. A szövegíró legyen egy cseppet (értsd: fülig) szerelmes a dívába, melynek folyamánként tucatnyi édes-bús kupléval és szerelmes dallal fogja őt meglepni. A jobbakat adasd elő színpadon az ő, valamint a nagyérdemű legnagyobb öröme és meglepedésére. A gyakorlat persze jóval bonyolultabb: szerelmek és rivalizálások, felívelő karrierok és zátonyra futott életek bontakoznak ki apró kabarészínházak és zenés kávéházak gomolygó szivarfüstje mögül.

Medgyaszay Vilma (Méray Kata) és Vidor Ferike (Ullmann Mónika) barátságba torkolló örökös párbajától vibrál a levegő. A tehetség és az érzékiség aurája burkolja be a színpadot. Két nő igyekszik áténekelni magát (tudtukkal) a biztató jövőbe, és (tudtukon kívül) a halhatatlanságba. A kuplékat mindketten gyönyörűen adják elő – nota bene: van itt két színésznő, kérem alássan, akik nem pusztán a divat diktátumának hatására fakadnak dalra a világot jelentő deszkákon. Méray és Ullmann a prózai részekben sem vallanak szégyent. „Fiam” – szól Medgyaszay egy középkori királynő méltóságával kolléganőjéhez, és nem is késik a válasz Vidor Ferike szájából: „igenis, Mimikérem” – mondja játékosan tompított tisztelettel. És érdekes módon ebből a szituációból jutunk el a darab végén oda, hogy a Nagy Endre távozásával fővesztetté vált, szétesni látszó kabarét átvevő (igazgatóvá avanszált) Medgyaszay társául választja hajdani vetélytársát. Micsoda színésznők a régmúltból! Micsoda színésznők a mából!

Unger Zsolt

„Vénusnak szép játéka”

Konferencia az erotika témájának XIX-XX. századi problémáiról

2004 júniusának közepén hamisítatlan nyári hangulatban, és a téma okozta enyhén felszabadult jókedvben zajlott a Petőfi Irodalmi Múzeum erotikai-kiállításához kapcsolódó két napos konferencia. 500 év magyar szépirodalmán és képzőművészetén nem tudtak a felkért irodalom- és művészettörténészek végignyargalni, nem is ez volt a cél. A XIX. és XX. századi alkotók kerültek ezúttal erotika ügyében terítékre.

Szegedy-Maszák Mihály (ELTE) akadémikus elnöki bevezetőjében kissé visszafogottan szólt a téma súlyáról a magyar irodalomban, de talán a szimpózium előadói a jól ismert szerzők kevésbé olvasott műveinek a témát tárgyaló részleteivel, és főképpen az elemzés sajátos megközelítési, főképpen enyhén ironikus melléközöngéivel meggyőzték arról, hogy az erotikus mondandó talán megért, ha nem is egy misét, de egy konferenciát bizonyosan.

Margócsy István (ELTE) nagyon szellemes, helyenként egyenesen sziporkázó előadásmódban Mátyás király gondúzó lány- és asszonykergetéseiről értekezett szigorúan irodalomtörténeti alapon. Előadásának többek között az a hozadéka, hogy feltárult XIX. századi irodalmunknak egy széles regisztere, amelyen főként kisprózai és drámai művek helyezkednek el különféle királyi mulatságokról. *Zentai Mária* (SZTE) felolvasott dolgozata Csokonai játékos világába kalauzolt minket, az úri kisasszonyok szigorú életébe, akiknek a dajka meséjéből lehetett csak, sikamlós szókimondással előadott, tapasztalatot szerezeni a nemi szerepekről. Hatalom és szerelem/erotika, azaz két isten jelenik meg *Ratzky Rita* (PIM) előadásában, az elemzett művek szereplői egyszerre áldoznak Marsnak és Vénusnak. Széchy Mária alakja, az igazi érdekek és irányított vágyak bonyolult összekapcsolódásai jelennek meg jó és még jobb költők (Gyöngyösi István, Petőfi Sándor, Tompa Mihály, Arany János) tolla hegyére tűzve. A magyar képzőművészet egyik kincse *Zichy Mihály*, akinek sokágú életműve nélkül kiállításunk sem jöhetett volna létre. *Gellér Katalin* (Közép-európai Kulturális Intézet) kutatói pályájának fő alanya épp a csodálatos rajzkészségű mester, akinek merészsége egyedülálló századában. A művészettörténész párhuzamosan elemzte a megegyező témájú műveket: Edouard Manet *Nana* című festményének kurtizánfelfogását hasonlította össze *Zichy A kurtizán, A modern szirén*, illetve a *Nana* című triptichonja által sugallt nőképpel. *Szentmártoni Szabó Géza* (ELTE) előadásában, aki tanulmányaiiban és az általa szerkesztett kötettel (*Ámor, álmom és mámor*), illetve annak bevezető írásában már több alkalommal foglalkozott a szerelem és erotika művelődéstörténeti, valamint poétikai sajátosságaival, ezúttal a téma fiziológiai (felgyenesedés, emberré válás), mélylélektani és képes nyelvi kifejeződései, többek közt a folklórelemek kerültek előtérbe. Az egyesülés ábrázolásának problémái a verbális művészetben elsősorban stilisztikai kérdéseket vetnek fel, továbbá felszínre hozzák erotikai és pornográfia elválasztásának gondját.

A második nap levezető elnöke, *Angyalosi Gergely* (MTA) hamar ráhangolódott a témára, és mindegyik előadáshoz fűzött néhány megjegyzést. *Nyilasy Balázs* (KRE) a XX. század eleji kisvárosi dzsentri asszonyainak és lányainak hipokrata magatartásra kényszerített világról adott, stíluselmzésekkel tarkított látóképet Kaffka Margit szépprózai művein keresztül. *Keserü*

Katalin (ELTE) művészettörténész vetítéssel illusztrált előadásában az erotikát mint vágyat értelmezte, amihez nem tartozik hozzá a beteljesülés. Ezt a koncepciót többen vitatták.

Tverdota György (ELTE, MTA) a korai, avantgárd Déry-művekkel foglalkozott. Számára a szerző szerelemtanának változásai, a világlepi aspektusok érdekesekek. *Az óriáscsecsemő* című drámában a szerelem totális elutasításától a túlhajtott szexualitáson át a „normális” élethez, a házassághoz jutunk el. *Cséve Anna* (PIM) Mórincz Zsigmond műveiben vizsgálta az erosz-témát, amely a vártnál és képzeltnél jóval bonyolultabb. *Míg új a szerelem* című regényében egy művészházasság adja keretét az erotikáról való gondolkodásnak.

Szitár Katalin (KRE) Németh Lászlóról szólva előre bocsátotta, hogy nála inkább az erotika negatív tapasztalatáról lehet beszélni, nem nevezhető kulcsproblémának a Németh László-recepcióban. Az előadó az *Iszony* című regényt kedvelt módszerével, a narratológiával elemezte. Nelli elbeszéléseiből ismerjük meg viszonyát az erotikához, illetve ami abból neki jutott, Sanyival, a férjével való élményeit és Terus, a szolgáló beszámolóit. Nelli szövege ábrázol és ábrázolva is van, a test tárggyá válik ebben a világban, a szeretkezés állandóan az evés aktusának kifejezéseivel jellemződik. *Petrányi Ilona* (PIM) a Füst Milán-életművet alaposan ismerve elemezte a szépirodalmi művekben és a szexuál-lélektani elméletről (s még inkább gyakorlatról) szóló esszéjében fellelhető érdekességeket. Kissé hiányos, egysíkú nőábrázolás, elfojtott szexuális vágyak szövegbe kódolt motívumai kerültek felszínre. Korunkhoz legközelebbi írói világokat *Horváth Csaba* (PIM) előadása idézett meg. A szabadság és a szerelem a romantika kora óta együtt járó fogalmak. A szabadság a magyar irodalomban inkább politikai kérdés, mintsem filozófiai. E hagyomány tagadása Petri György költészete és Esterházy Péter prózája, amelyek az előadás tulajdonképpeni témáját adták. Az 1970-es, '80-as évek irodalmát e kettő, a szabadság és a szerelem hiányának bevallása jellemzi. Hiányzik az életöröm, a szexuális lázadás a társadalomból való kivonulás is egyben, egyfajta pótcselekvés.

Poszler György akadémikus zárszava kétnapi munkánkban erősített meg. Freudot emelte ki mint kulcsfigurát, aki szerint az erosz az emberi létet meghatározó egyik alapösztön, szembeállította vele a halálösztönt. Messze kerültünk tehát a középkori alapokon nyugvó, a reneszánszban és a szentimentalizmusban is az erotika beteljesülésének tekintett halál víziójától.

Ratzky Rita

Margócsy István és Ratzky Rita

Kozma Éva rovata

„Fortuna szekerén okossan ülj!”

Csodaszép kis kamarakiállítással tisztelgett múzeumunk a 300 éve született Faludi Ferenc költő előtt. A XVIII. századi magyar irodalom jeles mestere, kiváló formaművésze, mind a poétikai, mind a prózai területen kiemelkedő műveket alkotó egyénisége volt Faludi Ferenc. Ősi Vas megyei földbirtokos családból származott, neveltetésének meghatározói a magyarságtudat és a szigorú katolikus vallásosság voltak. Kőszegi, soproni, grazi, bécsi tanulmányokat követően belépett a jezsuita rendbe és pappá szentelték. Volt lelkipásztor, igazgató, egyetemi tanár, öt évig a római zarándokok gyóntatója. A jezsuita rend feloszlását követően Rohoncon talált menedéket, itt is halt meg.

Költészetének első ihletője a vallás volt. Az *Úr Jézushoz*, a *Feszülethez* című versek alaphangja a vallásos, hívő ember tanításán alapul. Az isteni gondviselés mindenütt jelenvaló, ám az élet egyébként nagy szerencsejáték: ezt fogalmazza meg a *Forgandó szerencse* című költeményében, melynek soraiból a kiállítás címét választottuk.

Költészetét kortársai is nagyra becsülték. Költői elődeit verselő készségével és ritmikai érzékével haladta meg. Magas szinten bánt a nyelvvel. Időmértékes, rímes verseivel utat tört a nyugat-európai verselés megteremtői előtt. Elsőként alkalmazta a páros rímeket, keresztrímeket. Ő írta az első magyar szonettet.

Prózaírói tevékenységét azért értékeljük nagyra, mert ő az első olyan stilisztai irodalmunkban, aki tudatosan törekedett választékos, magyaros és gördülékeny kifejezésekre, felismerte az élő nyelv nagy értékeit. Kereste a tetszetős szókapcsolatokat, a szép jelzős szerkezeteket. Sok új szót is alkotott.

A tudományos igényű készült reprezentatív kiállításon szép metszeteken mutattuk be életének helyszíneit, láthatók voltak kéziratmásolatai, nyomtatásban megjelent költeményei és prózai munkái. A kiállítás részeként bemutatásra került a Duna Televízió által a költőről készített kisfilm is, amelyben Szörényi László irodalomtörténész beszél Faludiról.

Nem egy látogatócsoport, mikor felismerte a híres katolikus éneket – *Keresztények, sírjátok* (mely eredetileg *Szűzek, ifjak, sírjátok*) címmel íródott –, készíttést érzett el-éneklésére.

A tárlat készítői: Vörös Imre egyetemi tanár
Püski Anikó
H. Kocsis Annamária

Látogatói vélemények:

Bár sokuknak kedvet csinálna ez a kiállítás Faludi műveinek olvasásához.

Vörös Imre

Általunk alig ismert Faludi Ferencnek gyönyörű gondolatait megcsodáltuk, és köszönjük, hogy lehetőséget adtak találkozni e nagyszerű emberrel.

Csatárné Várkonyi Judit

Köszönjük a hiánypótló, irodalmi ismereteinket gyarapító értékes kiállítást.

Mosonmagyaróvár, Kemenes Ferenc

Gyönyörű a kiállítás! Remélem, többen is így éreznek!
Révész Zsófia

Örülünk és köszönjük, hogy láthattuk ezt a tartalmas és elegáns kiállítást.

Rónaky Edit

Nagyon jól rendezett, szép kis kiállítás! Ne feledjük a régieket, a jó és szép mestereit.

Szolnyoky (Hatvan)

Az író szép soraival egyetértve e nagyszerű és aktuális kiállítási élményt köszönjük.

Gálné

Örülök, hogy Faludi életének felelevenítésekor a vasi helyszíneket viszontláthattam. Sajnos, már Vas megyében sem ismerik eléggé Faludit. Talán ez a gyönyörű évfordulós megemlékezés kissé előhozza alakját a homályból. Gratulálok a kiállításához, további sikeres munkát kívánok.

Zsámbéky Mónika Szombathelyről

Méltó kiállítás egy méltatlanul elfelejtett zseni emlékére.

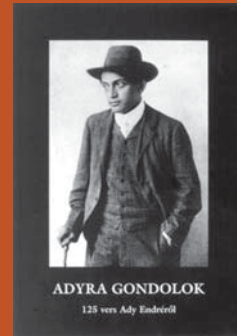
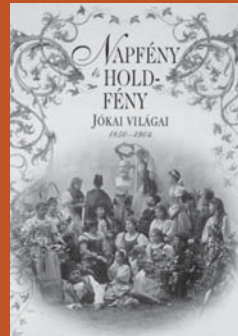
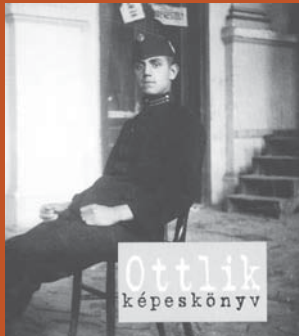
Szuhai György

A Petőfi Irodalmi Múzeum olyan nagyszerű intézmény, melyet megbecsülni és támogatni kell. Tudást terjeszt szép kiállításai révén, előadásai, rendezvényei örömünkre és épülésünkre szolgálnak. Vigyázzunk rá, hogy mindig fennmaradhasson. A szép és gazdag tartalmú kiállítást látva köszöni:

Szabó Klára

„Két Diana vagyon talán ez világon? Mely hasonló ez hozzá!”
Balassi Bálint: Negyvenegyedik (Julia-ciklus)
A Petőfi Irodalmi Múzeum Balassi-emlékében rendezett kiállításának enteriőrészlete

A PETŐFI IRODALMI MÚZEUM LEGÚJABB KIADVÁNYAI:

- Vezér Erzsébet: **Megőrzött öreg hangok. Válogatott interjúk;** PIM, 2004
- Ratzky Rita: **Vénusnak szép játéka. Erotika a magyar irodalomban;** katalógus; szerk. Thuróczy Gergely, PIM, 2004
- Ottlík képeskönyv; szerk. Kovács Ida, PIM, 2004
- Mészáros Tibor: **Márai Sándor bibliográfia;** Helikon–PIM, 2003
- Ratzky Rita–Thuróczy Gergely: **„Költő hazudj, de rajt’ ne fogjanak”.**
- Arany János-**emlékkiállítás;** katalógus; PIM, 2003
- Mérlegen egy életmű. Déry Tibor halálának **25. évfordulóján** rendezett tudományos konferencia előadásai; szerk Botka Ferenc, PIM, 2003
- Déry Tibor: **Barátságos pesszimizmussal;** sajtó alá rendezte Botka Ferenc, PIM, 2003
- Déry Tibor: **Sorsfordító évek X-ben;** sajtó alá rendezte Botka Ferenc, PIM, 2002
- Déry Tibor: **Szép elmélet fonákja;** sajtó alá rendezte Botka Ferenc, PIM, 2002
- Tasi József: **Szilánkok. Válogatott cikkek, tanulmányok;** PIM, 2002
- Adyra **gondolok. 125 vers Ady Endréről;** vál. és szerk. Vezér Erzsébet és Maróti István, PIM, 2002
- „Az igaz ember pedig hitből él”. **Kerekasztal-beszélgetés a reformációról;** szerk. Thuróczy Gergely, PIM, 2002
- Kerényi Ferenc: **„Tanuljátok meg, mi a költő...”.** Petőfi Sándor **állandó kiállítás;** katalógus; PIM, 2000
- Fábri Anna: **Napfény és holdfény. Jókai világai;** katalógus; PIM, 2000
- A forradalom után. Vereség vagy győzelem?;** tanulmánykötet; szerk. Cséve Anna, PIM, 2001
- Fráter Zoltán: **„Nincsenek itt már farsangi hajnalok”.** **Ady és Csinszka pesti lakása;** katalógus; PIM, 2001
- E. Csorba Csilla–Kalla Zsuzsa: **Gyümölcsfák, rózsák, regények.** **Jókai Mór és a Sváb-hegy;** katalógus; PIM, 2001
- Devecseriné Huszár Klára: **Imátlan ima.** **Kortársak Devecseri Gábor emlékére;** szerk. Maróti István, PIM, 2001
- Ment-e a könyvek által a világ elébb?** **26 vers Vörösmarty Mihály születésének 200. évfordulóján;** szerk. Kovács Ida, PIM, 2001
- Nagy Csaba: **Szerb Antal bibliográfia;** PIM, 2001
- Szerb Antal válogatott levelei;** szerk. Nagy Csaba, PIM, 2001
- Az irodalom ünnepei. Kultusztörténeti tanulmányok;** szerk. Kalla Zsuzsa, PIM, 2000
- A magyar emigráns irodalom lexikona;** szerk. Nagy Csaba, Argumentum Kiadó–PIM, 2000
- A Petőfi Irodalmi Múzeum évtizedei. Dokumentumok, írások, vallomások;** szerk. Botka Ferenc, PIM, 2000

KIÁLLÍTÁSOK

„Tanuljátok meg, mi a költő...”
Állandó Petőfi Sándor-kiállítás

Napfény és holdfény
Jókai világai
(2004. decembe r 31-ig)

Párizs nem ereszt el
Magyar írók Párizs-élménye 1900 - 1939
(2004. szeptember 15-ig)

„Vénusnak szép játéka”
Erotika a magyar irodalomban
(2004. október 10-ig)

„Áldott szép Julia”
Kiállítás Balassi Bálint születésének ötöd-
félszázadik évfordulóján
(2004. december 31-ig)

75 éves az Ünnepi Könyvhét
Kamarakiállítás
(2004. augusztus 31-ig)

Berekméri Zoltán (1923 –1988)
Fotókiállítás
(2004. szeptember 30-ig)

Ady-oltár
Melocco Miklós szoborkompozíciója, 1977
